

CENGİZ DAĞCI'NIN ESERLERİ VE YAZILMAMIŞ TARİH*

WORKS OF CENGİZ DAGCI AND UNWRITTEN HISTORY

Hilmi ÖZDEN**

Özet

Cengiz Dağcı'nın eserlerinde Türk ve insanlık tarihinin, henüz yazılmamış gerçekleri araştırmacılarını beklemektedir. Bu bekleyiş başta Türkler olmak üzere diğer ülkelerin yazar ve araştırmacılarını da ilgilendirmektedir. İnsanlar tabiatları itibariyle genelde kolayı ve bilineni tercih ederler. Hâlbuki hakikat perdesini, ancak ciddi araştırmacılar ve dikkatli okuyucular açar. Cengiz Dağcı eserlerine bir milletin yok edilmesini sığdırmıştır. Her bir eseri başlı başına ele alındığında karşımıza Kırım Türklerinin adım adım uğradığı soykırımı anlatılır. Buna ilave olarak acımasız Sovyet yönetiminin uygulamaları vardır. Sadece bu yönetim değil; II. Dünya savaşının getirdiği felaketlerde okuyucuya tanıtılmaya çalışılır. Almanların yaptığı katliamlar, esir kampları, Türkistan lejyonları ve çaresiz Türk halklarının trajedisi görülür. Türkiye'de bile henüz tam anlamıyla incelenmemiş Türkistan lejyonları hakkında yazarımızın eserlerinde; tarihsel ve yaşanmış gerçekle bağlantılı onlarca örnek okuruz.

Cengiz Dağcı sadece bir edebiyat eserleri külliyatı bırakmamıştır. Aynı zamanda Türk tarihçileri için araştıracağı konuların yol haritalarını vermiştir. Bu eserlerden hareketle arşivlere giren bilim adamları tarihle yüzleşeceklerdir. Bu sayede tarihin üstü tozla, çamurla ve kan pıhtısı ile örtülmüş acı gerçeklerini göreceklerdir. Belki yüreklerin dayanamayacağı gerçeklere gözlerini ve kalemlerini açmak her araştırmacının ve/veya edebiyatçının cesaret edebileceği iş değildir. Buna rağmen er veya geç korkusuz insanlar, Sovyet, Alman ve birçok devletin o yıllara ait bıraktığı belgelerde Cengiz Dağcı'nın anlattıklarını arayacaklardır. O yaşadıklarını romanlaştırdığı içinde arşivler yazdıklarını doğrulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Dağcı, Eserleri, Yazılmamış Tarih

Abstract

In the works of Cengiz Dagci, the researchers of the Turkish and human history are waiting for the facts that have not been written yet. This expectation concerns the writers and researchers of other countries, especially Turks. People generally prefer easily accessible information in terms of their nature. However, the truth puzzle opens only by serious researchers and attentive readers. Cengiz Dagci mentions the destruction of a nation in his works. When each piece is handled on its own, it is told that the genocide of the Crimean Turks step by step in his works. In addition, there are practices of the ruthless Soviet administration. Not just this administration, the catastrophes brought by the World War II are also tried to be introduced to the reader. The massacres of Germans, prisoners of war, the legions of Turkestan, and the tragedy of the desperate Turkish people are seen. In his works about the Turkestan legions which have not yet been exactly examined in Turkey; we read dozens of examples linked to the historical and lived reality.

Cengiz Dagci has not left a collection of literary works alone. At the same time, he has given road maps of the subjects they would investigate for Turkish historians. Scientists searching for archives of these works will face history. Thus, they will see the facts of pain that are covered with dust, mud and blood clot on top of history. Perhaps it is not the job that every researcher or writer would dare to open their eyes and pens to the facts that the hearts cannot stand. However, sooner or later, fearless people will seek what Cengiz Dagci tells in documents that the Soviet, German and many other states have left for those years.

Key words: Cengiz Dagci, Cengiz Dagci's Works, Unwritten History

*16 -17. Mayıs. 2017 Tarihinde Eskişehir'de TÜDAM-ESTÜDAM İşbirliği ile hazırlanan "Uluslar Arası Cengiz Dağcı Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Profesör Doktor, ESOĞÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi

Giriş

Cengiz Dağcı'nın eserleri (Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, Onlarda İnsandı, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, İhtiyar Savaşçı vd.) Türk ve insanlık tarihi açısından henüz tüm berraklığı ile yazılmamış bir tarihi muhafaza etmektedir. Dolayısıyla bu hakikat genç tarihçiler için araştırılmayı bekleyen içi trajedilerle dolu geniş kaynaklar sunmaktadır. Romanları ve diğer eserleri adeta belgesel bir roman niteliğindedir. Bu özellik onu her geçen gün daha güncel hale getirecektir. Gerçekler Rus NKVD (Gizli Haber Alma Teşkilatı), Alman, ABD ve diğer birçok devlet istihbarat örgütlerinin arşivi açıldıkça anlaşılacaktır. Ayrıca o dönemde Cengiz Dağcı ile birlikte benzer hadiseleri yaşamış askerlerin ve sivil halkın hatıraları yayınlandıkça Dağcı'nın eserlerinin içten, samimi olmasının ötesinde yazılmamış tarihe veriler sunduğu görülecektir.

Konuları çoğalmak mümkünse de dört ana başlık altında eserlerdeki yazılmamış tarihi olayları toplayabiliriz:

1. SSCB'nin kolhozlaştırma siyaseti ve Türk Yurdu Kırım'ın Koloni haline getirilmesi
2. Türk aydınlarının Stalin zulmu ile yok edilmesi
3. II. Dünya Savaşına Türklerin iştirak ettirilmesi ve Türkistan Lejyonlarında Kırım ve Diğer Türk Yurtlarının Askerlerinin Trajedisi
4. 18. Mayıs. 1944 Kırım sürgünü

1. SSCB'nin kolhozlaştırma siyaseti ve Türk Yurdu Kırım'ın Koloni haline getirilmesi

Türk okuyucuları olarak SSCB kolhozlaştırma siyasetinin işlendiği tarihî ve edebî eserleri önce batı kaynaklı eserlerden öğrenmeye başladık. Bunun yanında Soljenistin eserleri hem kolhozlaştırma siyasetinin hem de sürgün kamplarını okuyucuya anlatmakta idi. “Sovyet Rus İdeolojisi” üzerine yazılmış batı kaynaklı eserlerde genel tanımları içinde “Komünizm ve Rus ideolojisi” arasında bağlantı kurmakta idi. Dağcı'nın romanlarında bu hususun Kırım Türkleri özelinde işlendiğini görmekteyiz.

Dağcı “Onlar da İnsandı” “O Topraklar Bizimdi” de ve birçok eserinde kooperatifleştirme yahut toprakların kolhozlaştırma işlemini anlatır. Kırım Türklerinin toprakları yavaş yavaş ellerinden alınarak devletleştirilir. İnsanlar kendi topraklarında işçi olarak çalışır. Bir tutam üzümüne bile sahip çıkamaz. Biz Cengiz Dağcı'nın babasının kendi bağının bir tutam üzümünü öptüğü için sürgüne gönderildiğini biliyoruz: Cengiz Dağcı'nın babası köyü olan Kızıлтаş'tan Akmescit'e sürgün edilir. Bir zaman hapishanede kalır. Serbest

birakıldıktan sonra ailesini yanına alarak Akmescit'e yerleşir. Anneme Mektuplar da babasının sürgün sebebi şu cümlelerle açıklanır “Ama uzun sürmedi alın terimizle kazanılan bu mutluluk”. NEP (Yeni Ekonomik Politika) politikasına son verilmesiyle başladı facia. Topkaya şirketinin topu martelinizle birlikte atılacak günün birinde diye gaipten haber verenler haklı çıktılar. Derken kolhozlaşma başladı. Direnenler hapsedildiler. Sonra sürgünlere tanık olduk. Kızıлтаş yarı yarıya boşaldı. Babam da o sıralarda tutuklananlar arasındaydı. Niçin? ne yaptım? suçum ne? diyordu, zavallı, tüfek dipçikleri altında evimizden alınıp yolda bekleyen polis kamyonlarına götürüldüğü gece işlediği suçlardan birinin artık kolhoza ait ata mirası bağına girerek, ayakları dibindeki topraktan kaldırdığı İki tutam toprağı ağılıya ağılıya öpmesi olduğunu yıllarca sonra öğrendim. İşlediği suçların en büyüğü, belki de başlıcası buydu herhalde. Anne”.

Cengiz Dağcı, “Onlar da İnsandı” ve “O Topraklar Bizimdi” adlı eserlerinde, Kırım'ın köylerini anlatır. Ayrı ayrı iki köyü, bu romanlarında ele alarak inceler. "Onlar da insandı" romanında Yalta'ya bağlı Kızıлтаş köyü mevzubahistir. Roman bu köyün sınırları dışına pek çıkmaz. İşlenen fikir komünizm ve onun köylüye en çok tesir eden müessesesi kolhoz ile köylünün buna karşı aldığı savunma durumudur. Kızıлтаş köyünde henüz kolhoz kurulmamıştır. Herhangi bir işi yapabilmek için, önce oraya ulaşmak lâzımdır. Rus'lar da henüz bu merhalededirler. Yollar yaparak köylere varmaya çalışmaktadırlar. Kızıлтаş köyünde herkes kendi işinde gücündedir. Köylüler kendi tarlalarında çalışıp, kendi hayvanlarına bakmaktadırlar. Tabii mahsûllerinden de kendileri faydalanırlar. Köylülerde toprağı inanılmaz derecede bir bağlılık vardır. Sanki toprak bedendir, köylü de onun içinde ruhtur. Toprağı şekil verir, işler, sever, düzeltir, temizler. Her türlü bakımını yapar. Toprak sevgisi, nesilden nesle geçen bir miras gibidir. Bu duygu köylü olmayanlarda pek yoktur. Hattâ toprakla uğraşmayı bir eziyet sayarlar. Fakat romanda görülür ki; köylü toprağı işlemekten büyük bir zevk duymakta ve bu işi severek yapmaktadır. Toprak onlar için, hava gibi, su gibi, ekmek gibi, bunların da ötesinde evlât veya sevgili gibi bir şeydir”.

Kolhozlaştırmanın tarihi süreci eserlerdeki bu gerçeğı teyit etmektedir. “Aralık 1927 de toplanan On Beşinci Parti Kongresinde, Sovyetler Birliğı ziraatinin kolektifleştirilmesine karar verildi. Ferdî köylü ziraat işletmeciliğı ortadan kaldırılarak, ziraî istihsal kooperatifleri esasına (kolhoz sistemine) geçilecekti. Zengin çiftçilere yüksek vergiler konuldu ve toprak icarı yasaklandı. Halbuki bu sıralarda varlıklı köylüler köy nüfusu içinde bir azlık teşkil ediyorlardı. Resmî kayıtlara göre, köy nüfusunun % 8,2 si topraksız köylüler, % 21,1'i fakir köylüler, % 66,8'i orta halli köylüler ve %3,9u varlıklı köylüler (kulak'lar)den ibaretti. Diğer

bir kaynağa göre bu nispetler şöyledir: fakir köylü %35, orta halli köylü %60, varlıklı köylü %4-5 idi. 1929 yılı aralık ayında Stalin, “bir sınıf olarak kulak'ların tasfiyesi” şiarını ortaya attı. Çoluk çocuğu ile tarlasında çalışan orta halli, hattâ fakir bir köylü bile “kulak” sayıldı. Köylülerin derhal kolhozlara girmeleri için, köylerde tedhiş metotlarına başvurdular. “Kolhozlara girmeyen, Sovyet rejiminin düşmanıdır” şiarıyla köylüyü büyük bir baskı altına aldılar. Kolhozlara girmek için arzu duymayan milyonlarca köylü, zorla “kulaklıktan tasfiyeye” tâbi tutuldular, mülkleri müsadere edildi. Kendileri ve aileleri Sibiryaya sürüldü, kamplara atıldı. Bir hesaba göre, tam kollektifleştirme sebebiyle Sovyetler Birliği köylü nüfusunda meydana gelen azalış, on iki milyona yakındı. Bu rakam vasıtalı şekilde Sovyet resmi kaynakları ile de teyid olunmuştur. Diğer bir kaynakta, mal ve mülkleri ellerinden alınan ve çoluk çocukları ile Sibiryaya temerküz kamplarına sürülen köylü ailelerinin sayısı, bir milyon iki yüz elli bin civarında gösteriliyordu. Bazı köylerde yapılan tasfiye, köy nüfusunun %15 ini bulmuştu.

Batılı bir iktisatçının hesabına göre, 1929-33 yılları arasında beş milyon köylü ailesi, Sibiryaya sürüldü. Daha sonraki yıllarda Stalin, bir konuşma esnasında Çörçil'e, on milyon köylüyü sürmüş olduğunu itiraf etmiştir. 1929'un ikinci yarısında kolektifleştirme başlamıştı. Ekim 1929 da, çiftçi ailelerinin %4,1 i kollektif çiftliklere dahil edilmişti. 20 Ocak 1930 da bu nispet %21'e çıktı. 10 Mart 1930 a kadar bütün çiftliklerin %58 i kollektifleştirilmişti. Köylüler, kolektifleştirmeye karşı on binlerce sığır, koyun ve atlarını keserek- kavurma haline getirdiler. Hükümet gerileme zorunda kaldı. 2 Mart 1930'da “Zafer sarhoşluğu” isimli makalesinde Stalin, zorla kolektifleştirmeye gitmenin “ahmakça ve gerici” bir davranış teşkil ettiğini yazdı. 1930 Martından sonra kolektifleştirme ameliyesinde taktik bir gevşeme oldu. Arzu etmeyenin kollektif çiftliği terk edebileceği belirtildi. Altı ay içinde, (Eylül 1930a kadar), kollektif çiftlikler nisbeti. %58den, %21'e düştü. 1930 Haziran ve Temmuzunda toplanan On Altıncı Parti Kongresinde, kulak'ın henüz mağlûp edilmediği ve “vahşi bir mukavemet” göstermesinin mümkün olduğu üzerinde duruldu. Kolektifleştirmeyi tamamlamak için, uzun ve kararlı bir mücadele lâzım geldiği kararlaştırıldı. 1934'e doğru bütün çiftliklerin hemen hemen dörtte üçü, kollektifleştirilmişti. Plânın vaatlerine rağmen, 1933 de ziraat istihsal, 1928 seviyesinin (yani kolektifleştirmeden önceki yıl) altındaydı ve büyük baş hayvan sayısı, 1928 rakamının hemen hemen yarısı kadardı.

1932 sonbaharında, köylerde sun'i olarak meydana gelen kıtlığa karşı Hükümet, hububat hırsızlığı için ölüm cezası verilmesini kararlaştırdı. Kıtlık kollektifleştirme ve mahsulün Hükümet tarafından düşük fiyatla alınmasından doğmuştu. Bu yüzden kitle halinde

sürgünler oldu. Kıtılığın sebep olduğu ölümlere, OGPU'nun (Halk Komiserleri Konseyi Birleşik Devlet Siyasi İdaresi) sebep olduğu ölümler eklendi. Smolensk, Rusya'nın esaslı bir ziraî bölgesidir. İkinci Dünya Harbinde Almanlar burayı işgal ettiklerinde, Parti ve OGPU'nun kayıtları ellerine geçti. Bunlar sonradan müttefiklere intikal etti. Bu kayıtlara göre, o mıntıkada kolektifleştirmeye karşı çıkan zengin, orta ve fakir köylüler, tevkif, sürgün ve müsadere muamelesine maruz kaldılar. Bu hareketler başıboş ve teşkilatsızdı. Mahalli OGPU, 23 Şubat 1930 da, orta ve “hattâ” fakir köylülerin, “herhangi bir kimse” tarafından tevkif edildiklerini bildiriyordu. Ayrıca bütün Komünist Partililer, ganimet toplama sevdasına düştüler. OGPU, 28 Şubat 1930 da, “kulak'lığı tasfiye” müfrezelerinin çoğunun şiarının “Ye, iç. Onun hepsi bizim” olduğunu rapor etti. 8 Mayıs 1933'te Stalin ve Molotof tarafından, bütün teşkilâta tamim yayınlanıncaya kadar bu anarşi ve zulüm devam etti. Ondan sonraki faaliyetlere, Parti hâkim oldu.

“Onlarda insandı” romanında Bekir köye gelen Ruslardan yaşlı olanını “Kala Mala”ya benzetir. Kala Mala gazetelerde gördüğü Karl Marx'tı. Marxizm'in kolhozlaştırma önerileri Sovyetlerde değiştirilerek hayata geçirilmiş ve Türk Yurtlarından Kırım bundan en büyük yarayı almıştı. Bu kolhozlaştırmanın teorik temelleri ise Komünizmin kurucusu Marx ve Engelse aitti. Fakat Sovyet Rus İdeolojisi bunu tanımıyacak hale getirdi. Marxizm farklı bir uygulamaya dönüşmüştü:

Sosyalist cemiyet “dost iki sınıf olan -işçi sınıfı ve kolhoz köylülerinden- ve bir de ara tabakadan İbaret aydınlardan müteşekkil olmakla temayüz etmektedir”. Sosyalist cemiyetin siyasi temeli sosyalizmin ve komünizmin kuruluşunun esas cihazı vazifesini gören proleterya diktatörlüğü devlettir, bunu yöneten kuvvet “Marksizm - Leninizm teorisine bağlı ve ona göre davranan işçi sınıfıdır” Bugünkü sosyalist cemiyet doktrini, sosyalist mülkiyet tarzları, plânlı iktisat, işin karakteri ve dağıtım prensibi, bir sosyalist cemiyette sınıf yapısı, devletin fonksiyon ve rolü, sosyalist demokrasinin karakteristikleri, sosyalist kültür ve sonunda sosyalizmde harekete getirici içtimai kuvvetlerle meşguldür

Marks ve Engelsin sosyalist cemiyet hakkındaki görüşleri:

Bugünkü Sovyet ideolojisi, sosyalist cemiyetle ilgili tezlerinde, dikkati çekecek bir şekilde ve pek nadir olarak Marks ve Engels'e dayanmaktadır. Bu tutum bir tesadüf değildir, zira Marks ve Engels, sosyalist cemiyetten bugünkü Sovyet ideolojisinin anladığına nispetle bambaşka bir şey anlamışlardır.

Marks ve Engels'e göre, burada iki özellik sosyalist cemiyetin niteliğini tayin eder:

1. Sanayi ve tarımda bütün işletmeler ve teşebbüslerin istihsal kolektiflerinin (“işçi ortaklıkları”) veya kooperatiflerin ellerinde bulunmaları gerekir.

2. Marks ve Engels'e göre, bir sosyalist cemiyet düzeni sınıfsız bir cemiyettir ve bundan dolayı bir devletin mevcut olması zarureti ortadan kalkacaktır.

Zaten “Komünist Manifestosunda” Marks ve Engels, sosyalist cemiyeti, “içerisinde bütünün serbestçe gelişmesi için her bir kimsenin serbestçe inkişafının şart olduğu bir ortaklık olarak tarif etmişlerdir.” Sosyalizmde istihsal vasıtaları, sadece “ortaklık halinde birleşmiş hür emeğin aletleri haline getirilecek” ve kooperatiflerin hepsi millî istihsalı müşterek bir plâna göre düzenleyeceklerdir”.

Marks sosyalizmi, “istihsal vasıtalarında kooperatifçilik esasına göre düzenlenmiş ve ortak mülkiyet üzerine kurulmuş bir cemiyet” olarak tarif etmiştir. İstihsal vasıtaları “birleşik müstahsillerin elinde bulunacak” ve “bundan dolayı onların içtimai mülkü olacaktır”. Tarımın da “birleşik müstahsillerce kontrolü gereklidir”. Bütün iktisat “birleşik müstahsillerin ellerinde bulunacaktır”.

Marks gibi Engels de sosyalizmi, “müstahsillerin hür ve eşit ortaklığına dayanarak istihsalı yeni bir şekilde teşkilâtlayan bir cemiyet tarzı” olarak tarif etmiştir.

Bir sosyalist cemiyette sanayi de “yalnız her fabrikadaki işçilerin ortaklığına dayanmakla kalmayacak, bütün bu kooperatifler büyük bir federasyon halinde birleştirilecektir”. “Her cemiyet üyesine yalnız üretime değil, aynı zamanda içtimai servetlerin dağıtımına ve idaresine katılma imkânı veren bir durum yaratmak için istihsal güçleri birleşik proletarya tarafından teslim alınacaktır” İktisat güçleri, “birleşik müstahsillerin ellerinde şeytani hükümdarlar halinden uysal hizmetçiler haline sokulacaktır.”

“Yurdunu Kaybeden Adam”, “Onlar da İnsandı” ve “O Topraklar Bizimdi” romanlarında kuvvetle hissedilen iki fikirden biri sürgün, diğeri kolhoz fikridir. Köylüler topraklarından sürülmemek için her şeyi göze alabilirler. Aynı şekilde kolhozdan kurtulmak için de, yapamayacakları şey yoktur. Kolhozu açıkça tenkit edemeyen köyüler, bunu mizahî yolla yaparlar. Meselâ, “Onlar da İnsandı” romanının kahramanlarından Enver, Kızıldaş'a komşu olan Dermenköy'e gittiğinde, bir eşeğin boynuna asılı tahtaya, tebeşirle yazılmış şu ibareyi okur: “ölürüm de kolhoza girmem.” Yine Enver ağaca asılı bir tavuğun niçin asıldığını sorunca, çocuklardan şu cevabı alır: “Kolhoz haftada on yumurta istedi. Yumurtlayamadığı için kendini astı.” Cengiz Dağcı'nın, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, Onlarda İnsandı, O Topraklar Bizimdi; Kırım Türkleri esas olmak üzere, bütünüyle esir Türklerin

dramını aksettirir. İnsan olan hiç kimsenin dayanamayacağı fakat Türklere uygulanan vahşet sahnelerini gözler önüne serer. Bu vahşeti uygulatan zalim Stalin hakkında Kruşçev'in Anıları'nın önsözünde Edward Crankshaw şunları yazmaktadır:

“Kararları yalnız ve yalnız Stalin verir ve adamlarına uygulatırdı. Resmi toplantılar yapılmazdı. Stalin ön görüş ve serinkanlılık nitelikleri gösterdiği halde koskoca ülkesini önem vermeden yönetirdi. Gece yaralarına kadar değersiz bir film seyrederek, yalnız oturmaktan korkar, fakat yanında tuttuğu adamlara katlanılmaz bir hayat yaşatır; sarhoş ve uykusuz bir dalkavuk topluluğuna tehditler yağdırırdı. Onun bir sözü ile kalkıp gerekli mekanizmayı harekete geçirirlerdi; ya hiç adını duymadıkları birini tutuklatırlar ya bütün bir halkı sürgüne yollarlar (Kırım tatarları ve Kafkas Çeçenleri gibi), ya en yakın bir arkadaşlarını kurşuna dizdirtirler, ya Komünist Partisi tarihini yeni baştan yazdırtırlar, ya da Batı Avrupa kadar bir bölgede ekini mahvedecek yeni bir tarım usulü uygulatırlardı.”

2. Türk aydınlarının Stalin Zulmü ile yok edilmesi

Türk ve Rus aydınların Stalin zulmü altında milyonlarcasının yok olduğu Türk Dünyası ile ilgilenen her insanın malumudur. Bir Millet'in sürüleştirmesinde öncelikle aydınlarının yok edilebileceğini Stalin ve kadrosu bilmekte idi. Köylülerin ve sade insanların tepkilerin çok ses getirmesi mümkün değildi. Ahmet Buran'ın “Kurşunlanan Türkoloji” eserinde aydın kıyımı tüm detayları ile anlatılır. Dağcı fırça darbeleri ile geçen bu gerçek belgeleri ile sunulur. Dağcı'nın romancı olarak vazifesi veya kendine çizdiği görev kendi dünyasında resmettiği roman tablolarının arasına o kadar güzel fırça darbeleri ile gelecek nesillere araştırılacak konuları gizlemiştir. Bunu yaşadığı dönem için arkadaşlarının, akrabalarının can ve gelecek güvencesini hesaba katmış olmasında aramak gerekir. Diğer taraftan o da biliyordu ki zulüm ile baki olunmaz. SSCB yıkılacaktır ve Kırım Türk tarihi ve diğer Türklerin tarihi aydınlatılacaktır.

“Badem Dalına Asılı Bebekler ”de amcasının intiharından diğer eserlerindeki babası ve birçok aydının sürgüne gönderilmesini Kırımla beraber Kafkasya ve Türkistan Türklüğü de yaşamıştır. II. Dünya savaşı öncesi ve sonrasında SSCB'de Stalin büyük bir aydın kıyımı yapmıştır. “Badem Dalına Asılı Bebekler” romanının kahramanı Haluk, enstitüde öğrencidir. Yaşadığı devir 1930'ların sonu 1940'ların başıdır. Mekân SSCB'nin Kırım Muhtar Cumhuriyetidir. II. Dünya Savaşı yıllarının hemen her yerde görülen etkileri, bu mekânda da görülür. Özellikle gizli polis teşkilatı (NKVD) bütün insanların korkulu rüyasıdır. Gizli polis teşkilatının, insanları, rejim muhalifliği ile suçlayarak, suçlu veya suçsuz hapisanelere

atması, sürgüne göndermesi yüzünden Halûk da büyük bir korku içindedir. İnsanlardaki gizli polis korkusu, onların yaşadıkları dünyaya, insanlara, güvenmemelerine her şeye şüpheyile bakmalarına yol açmaktadır. Haluk'ta da aynı korkunun oluşmasında hiç şüphesiz, onun geçmişte yaşadıklarının ve şahit olduklarının payı vardır”.

“Paslandı Bahçesaray'da han sarayının kemer kapısında menteşeler. Akdiken takıp oynuyor karısının saçlarına Kırım tatarı. Beş yıllık plan, Sanayileşti memleket baştan basa. Hiç kimse yaya götürülmeyecek istasyonlarda kendilerini bekleyen sürgün trenlerine. Tutuklular gizli oturumda yargılanıyor. Beton bodrumlar derin, duyulmaz çığlıklar, ihtiyaçları toplama kampında meyzin, ama minare hâlâ tanrı malı-okuyamaz mı akşam ezanını periler. Bacalarından duman savrulan fabrika ve maden ocakları şairler için ilham kaynağı. Okullarda biyoloji, yüksek matematik, fizik, coğrafya, marksizm ve leninizm bilimleri yanında -küçük kaynarca antlaşması müstesna- tarih de okutulur.” Badem Dalına Asılı Bebekler'in kahramanı Haluk'un amcası Tomak'ın ölümü ise romanda belirsizlik içinde bırakılmış olmasına rağmen intihardır. Halûk'un ailesinin oturduğu evin bahçesinde bir badem ağacı vardır. Tomak amca bu ağaca kendisini asmış ve intihar etmiştir. Bunun üzerine badem ağacı kesilir. O dönemde aydınlar ve şirket sahipleri üzerinde büyük baskılar vardır. Kimi intihar eder, kimi sürgün olur, kimi de öldürülür. Badem Dalına asılı Bebeklerde “Köye askerler gelmiştir, öğretmen Refik Topal efendi tevkif edilir. Zöhre'ye on kişinin kurşuna dizildiğine dair bir haber ulaşmıştır. Dokuz kişinin ismini Zöhre Halûk'a söylemiş, fakat onuncu kişinin ismini söylememiştir. Bu onuncu kişi Zöhre'nin evlenmeyi düşündüğü Yalta'dan gelen adam da olabilir. Haluk'un kayıp babası da. Bu konuda romanda bilgi verilmez: “Öğle yemeğini hazırlıyordum... Bir şeyden haberimiz yoktu. Ne benim ne de Doktor Z.'nin. On kişiymişler. İki aydan beri N.K.V.D. binasında öteki hapislerle bir aradaymışlar. Sabahleyin olmuş olanlar... Geçen hafta ayırmışlar ötekilerden. Bugün... Şafak sökerken binanın bodrumunda dizmişler kurşuna. Doktor Z. duyar duymaz araştırmalar yaptı... Gerçek.”

Kırım Türklerinin münevverleri de Stalin' in acımasız uygulamalarından nasibini almıştır. Mesela: “Bekir Sıtkı Çobanzade, 7 Şubat-25 Ağustos 1937 tarihleri arasında tam 57 defa sorguya alınmıştır. Bu sorguların on birincisi üç gün aralıksız sürmüştür. Çobanzade'nin sorgusunu Şer, Ohanesov, Grigoryan, Gerasimov gibi çoğunluğu Ermeni asıllı olan kişiler tarafından yürütülmüştür. Çobanzade'nin sorgusunun sonunda aşağıdaki suçları işlediği belirtilir:

Tutuklandığı güne kadar devrim karşıtı örgütün üyesi olmak ve millî cumhuriyetlerin Sovyetlerden ayrılması için silahlı isyan hazırlığında bulunmak, birleşik bir Türk-Tatar devleti kurmayı planlamak, Kırım, Azerbaycan ve Özbekistan'da silahlı isyan çıkarmak için faaliyetlerde bulunmak, Türkiye ve Polonya ajanı olarak çalışmak.

Matuleviç, Zaryanov ve Jigu'dan oluşan bir üçlü kurul 12 Ekim 1937 tarihinde saat 11.20'de Çobanzade'yi mahkemeye alır, 11.40'ta çıkarırlar. 1021 sayfalık iddianame 20 dakikada sonuçlandırılır: Çobanzade'nin kurşunlanarak öldürülmesine karar verilir. Kararın kesin olduğu, itiraz edilemeyeceği ve hemen yerine getirilmesi gerektiği de belirtilir. 13 Ekim 1937 günü B. S. Çobanzade kurşunlanarak öldürülür.

Kırımli diğer bir aydın Ömer İpçi, Sosyalizmin halk tarafından benimsenmesi için yaptığı çok sayıda edebî çalışmaya rağmen, ne yazık ki Stalin'in gazabından kurtulamamış; sürgünlerde, kamplarda her türlü azap, işkence ve mahrumiyeti çektikten sonra 1955'te Tomsk şehrinde ölmüştür. Umer Aci Asan ise, 1935-37 arasında Akmescit Tiyatro Yüksek Okulu'nda hocalık yaparken, 1937'de “Burjuvazi dil bilimeciliği yöntemlerini kullanmak ve Kırım Tatar dili öğretimini Pantürkizm kavramları üzerine kurmak”la suçlanarak tutuklanmıştır. Mahkemede bu suçları kabul etmeyen yazar, 14. 08. 1938 tarihinde sekiz yıllığına sürgün kampına gönderilmiştir. Asan, sürgün edilirken ailesi de cezalandırılmış ve Semerkant'a gönderilmiştir. 1946 yılında kendisi de ailesinin sürgün edildiği Semerkant'a dönmüş, ancak kısa bir süre sonra 1949 yılında vefat etmiştir. Kırımli aydınlardan Yakup Aziz Oğlu, 1.10. 1932'den itibaren Kırım Pedagoji Enstitüsü'nün Diyalektik Materyalizm Kürsüsü'nde doçent olarak çalışmakta iken, 1934'te Kazana gitmiş ve burada, Yeni Elifba Komitesinin sekreterliğini yapmıştır. Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün müdür yardımcılığı görevinde de bulunan Aziz Oğlu, "Sovyet karşıtı pantürkist milliyetçi örgütün faal üyesi olmak, 1925'ten itibaren Sovyet Hükümeti'ne karşı mücadele etmek" ile suçlanmış ve 28. 06. 1937 tarihinde tutuklanmıştır. Yüksek Mahkemenin Askerî Komisyonunun kararı ile ölüme mahkûm edilmiş ve 17. 4. 1938 tarihinde Akmescit'te kurşuna dizilerek öldürülmüştür.

3. II. Dünya Savaşına Türklerin İştirak Ettirilmesi ve Türkistan Lejyonlarında Kırım ve Diğer Türk Yurtlarının Askerlerinin Trajedisi

II. Dünya Savaşı ile ilgili eserlerde Türklerin savaştaki konumunu anlatan eserler çok azdır. William L. Shirer, “Nazi İmparatorluğu” isimli eserinde Nazilerin ve II. Dünya Savaşının en ince detaylarını anlattığı halde Türkistan Lejyonlarından bahsetmez. Patrik von zur Mühlen ise “Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında” isimli eseri bu konuyu anlatan en ciddi

batılı kaynaklardandır. Biz Dağcı'nın ve diğer Kafkasyalı, Türkistanlı Türklerin hatıralarından öğrendiğimize göre milyonlarca Türkün (18-65 yaş arası 1 milyon 700 bin, Almanlara esir düşen toplam Sovyet askeri 7 milyon) II. Dünya savaşında şehit olduğunu, kaybolduğunu, esir edildiğini. Yahut ülkesine döndüğünde sürgün edildiğini görüyoruz. Dağcı ve diğerlerinin önünde öyle bir açmaz bulunmaktadır ki; ister Alman saflarında Ruslara karşı savaşsın, isterse Rusların safında Almanlara karşı savaşsın sonuç değişmeyecektir. Şöyle ki her halükarda Türklerin kaybetmesi üzerine senaryo kurgulanmıştır. Türkistan Türklerinden Mustafa Çokay'ın ve Baymirza Hayıt'ın yazıları ile hatıraları da bunları teyit etmektedir. Cengiz Dağcı'nın eserlerinin büyük çoğunluğu II. Dünya savaşına iştirak ettirilişi ve sonu meçhul bir savaşta başka milletlerin ve devletlerin amaçlarının çarpıştırıldığını anlatır. Burada farklı kahramanlar üzerinden çoğu kez kendi yaşadıkları ve deneyimleri bulunur. Ruslar adına çarpışırken esareti ve daha sonra Alman esir kamplarındaki günleri ve oluşturulan Türkistan lejyonları hayal kırıklıkları ile doludur. Çünkü Almanlarda Türkleri aldatmakta kendi sinsi emelleri doğrultusunda kullanmaktadırlar.

Dağcı'nın "Korkunç Yıllar" eseri Sadık Turan'ın Roma'da Cengiz adlı bir gençle tanışmasıyla başlar. Sadık Turan, II. Dünya Savaşına katılmış, değişik cephelerde savaşmış ve savaş sonunda Avrupa'ya geçmiş olan bir gençtir. Roma'da az çok farklılıklarla kendi yaşadıklarını yaşamış, kendi milletine mensup bir gençle tanışır; Cengiz, Roman anlatıcısı, aslında Sadık Turandır". Asıl vaka, Sadık Turan'ın, 1940'dan 1946'ya kadar, yaklaşık altı yıllık dönemde başından geçenlerdir. Sadık Turan Kırımlı bir Türk gencidir. Sadık Turan, yurdundan, son olarak 1942 yılının sonbaharında ayrıldığını söylemektedir. Bu ayrılış sırasında sırtında Alman üniforması vardır ve yurdunu son defa görmektedir. Akmescit'te 1940 yılında. Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıf öğrencisi iken, arkadaşı Süleyman'la birlikte, askere alınan Sadık Turan, kısa bir süre sonra orduda yerini alır. Yer yer geriye dönüşlerle verilen vakanın ana hatları, anlatıcının hayat çizgisini teşkil eder. Almanlarla - Ruslar arasındaki savaşın başlamasıyla birlikte, cepheye ilk sürülenler: en azından ilk gönderilen birliklerin komutanları Türk'tür. Zaten Rus üst düzey askeri yetkilileri, ordularında, alt düzeydeki görevleri azınlıklara vermektedir. Sadık Turan ve arkadaşı Süleyman da teğmen rütbesiyle takım komutanı olarak savaşa katılırlar, ilk çarpışmada Süleyman hayatını kaybeder. Fakat onu öldürenler Alman askerleri değil, onunla birlikte, takımındaki diğer Türkleri de öldüren Rus erlerdir. Rus erler, bolşevikler için savaşmayacaklarını, onlar için savaşan herkesi de öldüreceklerini söylemektedirler. Sadık Turan, bu bilgileri Süleyman'ın takımından sağ kalan tek Türk olan Kılıçbay'dan öğrenir. Eski dostu Süleyman'la

ayrılmasından sonra Sadık Turan, “Yurdunu Kaybeden Adam” adlı ikinci cildin sonuna kadar, daima bir yığın insanın arasında fakat yalnız görürüz. Katıldığı ilk çarpışmada güçlü Alman ordusu karşısında yenilen Rus kuvvetleri arasında Sadık Turan’ın takımı da vardır. Sadık Turan bu çarpışma sırasında esir düşer. Kendisini esir alan Alman askerine Türk-Tatar olduğunu söylediği İçin kurtulmuştur. Daha sonra Alman askeri Sadık Turanı kampa götürür ve ona orada bir takım işler gördürmek ister. Sadık Turan'a verdiği çorbayı Turan’ın içmemesi üzerine de onu kötü şekilde dövecektir. Bu olaydan sonra Sadık Turan da bir yığın esirin arasında yerini alır.

Almanlar ellerindeki esirleri Kivograd'da toplamak istemektedirler. Rusya'nın değişik bölgelerindeki esirleri, gruplar halinde Kivograd'a götürürler. Sadık Turan’da götürülenler arasındadır. O girdiği her yerde Kırımli Türkleri, en azından Rusya'da yaşayan değişik Türk boylarına ait insanları aramaktadır. Kivograd da bu arayışların sonucu olarak beş kişilik bir Türk grubu bulur. Bunlar Kırım’ın değişik Türk bölgelerinden getirilmiş insanlardır. Birbirlerinin yardımıyla yaşamakta, o zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Sadık Turan da bu gruba dâhil olur. Grubun en güçlü insanı Mustafa Onbaşdır. Bir Alman subayının “ayak işlerini” görmekte olan Mustafa, her akşam dönüşünde, elini- geçirdiği bulabildiği yenilebilecek her şeyi hemşerileriyle paylaşmaktadır. Bir zaman sonra Alman subayı, başka bir yere görevli olarak gönderilir ve Kırımli beş kişilik grubun da iâşesi kesilmiş olur. Günlerce aç ve susuz kalacak kadar şartlar zorlaşmıştır. Nispeten ayakta kalmalarını sağlayan şartlar birdenbire aleyhlerine döner ve olumsuzluklar başlar. Alman esir kampları, en büyük kaybı Kivograd’tan Uman’a nakil sırasında verir. Almanlar, bu kadar esiri beslemek istemedikleri için hayatla kalma mücadelesi veren bu insanları, nakil sırasında öldürmek için ellerinden geleni yaparlar. Yolda, gruptan biraz kopan her esir Alman kurşunlarına hedef olmaktadır, öte yandan Yahudileri de sünnetli olup olmadıklarına bakarak tespit edip öldürürler. Bu olaylar sırasında sünnet yüzünden Yahudi zannedilip öldürülen bir yığın Türk de vardır. Uman kampına ulaştıklarında Sadık Turan, arkadaşlarından bir kısmını Alman askerlerinin kurşunları yüzünden bir kısmını da o mahşer kalabalığında kendisinden ayırdıkları İçin kaybetmiştir. Uman kampına ulaştıklarının ilk zamanlarında bir Ermeni doktor Kırımli Sadık Turan’a yardım eder. Onun sayesinde, bir Alman subayının günlük hizmetlerini görerek bir zaman rahat eder. Bu görevi sırasında kamptan kaçtığı İçin yakalanan ve işkence gören Azerbaycanlı bir Türk’ün içler acısı durumuna şahit olur. Azerbaycanlı sonraki günlerde Sadık Turan’dan Alman subayının imzasını taşıyan kamptan çıkış belgesi

alır: fakat yine yakalanır. Bütün İşkencelere rağmen belgeyi nasıl elde ettiğini Almanlara söylemez ve öldürülür.

Bir süre sonra Almanların, esir kamplarındaki Türkleri toplamalarına Sadık Turan, bir türlü anlam veremez. Bir zaman işkence ettikleri, hatta öldürdükleri bu insanları, bir araya getirmekte ve onlara iyi davranmaktaki amaçları ne olabilir. Almanların Rus ordusunda görev yapan Türk kökenli subayları bir araya getirmekteki ilk amaçları onlara casusluk yaptırmaktır. Casusluk tekliflerini Sadık Turan reddeder. Daha sonra Almanlar, Türklerden oluşan ve Ruslara karşı savaştıracakları bir lejyon kurarlar. Bu askeri birliğe Türkistan lejyonu derler. Korkunç Yıllar'ın son cümleleri esir kamplarında aylarca aç bırakılan Almanların kötü muamelelerine muhatap olan bu insanların Türkistan'ın kurtuluşu umuduyla kendilerine yapılan bütün zulümleri unuttuklarını, yepyeni bir hayata başladıklarını ihtiva eden tablolar çizer. Almanlar, lejyonda bulunan eskiden Rus ordusunda subay olarak görev yapan kimseleri yeniden subay rütbesiyle birliklerin başına geçirirler. Korkunç Yıllarda, Süleyman'ın bölüğünde bulunan ve Süleyman'ın öldürüldüğü çarpışmada sağ kalan Kırgız Türk'ü Kılıçbay'dır. Diğerleri Ahmet Akın, Aksakal Huşnud, Muhan, Molla Seyfüddin vb. değişik Türk boylarına mensup kimselerdir.

“Yurdunu Kaybeden Adam” , “Korkunç Yıllar” romanının devamı mahiyetindedir. Sâdık Turan hayatının dönüm noktasındadır. Artık Türkistan ordusunun bir neferidir. Alman onbaşlılarının nezaretinde talim yaparlar. Dört ay süren bu devreden sonra, Sadık subay olur. Türkistan'ı hürriyete kavuşturmaya hazırdırlar. Türkistan askerleri bir yandan yetiştirilirken, bir taraftan da, esir kamplarındaki Türkistanlılar bu orduya sevk edilirler. İlk geldiklerinde ürkek ve çelimsiz olan bu kişiler, Türkistan ruhu sayesinde iki haftada ayağa kalkarlar. Yazar bu eserde, Sâdık'ı izinli olarak bir müddet için Kırım'a gönderir ve okuyucuyu savaş esnasında Kırım'ın durumundan haberdar eder. Almanlar Kırım'ı ele geçirmişlerdir. Kırım'da Tatar Millî Komitesi kurulmuş, Türk gençleri Kırım'ı Ruslardan temizlemek için, Almanlarla beraber savaşmaktadırlar. Sâdık'ın kardeşi Bekir ise, Rus çetecilerinin safında Almanlara karşı mücadele etmektedir. İki kardeş aynı gaye uğruna farklı saflardadırlar. Bekir, ağabeyinin intikamını almak için dağlara çıkmıştır. Sâdık Almanların elinde esir iken, ailesine ölüm haberi gitmiştir. Almanların Kırım'a hâkim olduklarında, yaptıkları zulümleri gören Bekir, dayanamamış, dağlara çıkıp, Almanlara karşı mücadeleye başlamıştır. Almanlara karşı memnuniyetsizlik bütün Kırım Türklerinde vardır. Ama kurtuluşları için yegâne ümidin de, onlarla beraberlikte olduğunu bilmektedirler. Dolayısıyla da, Almanların her hareketine katlanmak, her kötülüğü sineye çekmek zorundadırlar. Aslında Türkler için tek gaye,

vatanlarına kavuşup, orayı müstakil hâle getirmektir. Bunun Almanlarla veya başka milletlerle olması önemli değildir. Vatanları Rus işgalinde olduğu için Almanlarla birlikte dirler. Nitekim Astraganlı Muhan, Türkistan ordusunun geri, Polonya'ya döndüğünü öğrenince, iki Alman askerini öldürür ve sırtına Rus üniforması giyerek vatanına ulaşmaya çalışır. Vatan her şeyden üstündür. Ona kavuşmak için hayat bile feda edilebilir. Muhan bir müddet sonra, Almanlar tarafından yakalanır ve kendi arkadaşlarına kurşuna dizdirilir. Sâdik bölük komutanıdır. Onun bölüğüne esir sevk etme vazifeleri de verilir. Teslim edilen esirleri hiç telefât vermeden yerine ulaştırırlar. Bu Almanların işine gelmez, onlara göre, esirlerin ancak yansı istenilen yere varmalıdır. Burada, Almanlarla Türkler arasındaki karakter farkı ortaya çıkar. Türkler hiçbir zaman zâlim olmamışlardır. Himayeleri altındakilere azamî derecede iyi muamele etmişlerdir. Tabii Türkistan bölüğünce esirlere bu şekilde davranılmasında, kendilerinin de aynı çileyi çekmiş olmalarının rolü büyüktür. Savaşın ağır şartları, ona mâruz kalanları birbirine yakınlaştırır. Bu durum esir milletler için de böyledir.

3.1 Türkistan Lejyonları, Nasıl kurulmuştur?

Abdolvahap Kara'nın, "Mustafa Çokay'ın Hayat ve Mücadelesi"ni anlattığı eseri ile "Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasındaki yazar Cengiz Dağcı", Cabbar Ertürk'ün, "Kızılordu'dan Kafkas Millî Lejyonuna, Bir Türk'ün II. Dünya harbi Hatıraları", Kemal Özcan'ın, "Dr. Baymirza Hayit'in Türkistan Araştırmaları ve Millî mücadelesindeki Rolü", Müstecip Ülküsal'ın, "Kırım Yolunda Bir Ömür Hatıralar" Cafer Seydahmet Kırimer'in, "Hatıralar", Tahir Çağatay ve arkadaşlarının hazırladığı "Muhammed Ayaz İshaki Hayatı ve Faaliyeti" gibi eserler bu konuda araştırmacılara önemli belgeler ve bilgiler sunmaktadır. Görüleceği üzere, neredeyse Stalin zulmünden kurtulmak için, esir düşmeyi (olmayı) cana minnet bilen Türk ve Müslüman askerleri bilmedikleri bir başka trajedi beklemektedir:

Alman esir kampları, özellikle harbin ilk aylarında, Almanların ırkçılığa dayalı kibirleri ve acımasızlıkları sonucu, açlık ve salgın hastalıklar, bakımsızlık yüzünden, esir kamplarında korkunç bir kırim başlar. Meselâ, "Çensthov esir kampında" 30 bin esirden, tifüs salgını sonucu 2 bin kişi hayatta kalır. Alman resmî makamlarının bildirdiklerine göre 1942 Aralık ayının her gününde kampta ölen insan sayısı 2500 olup, Alman olmayan araştırmacılara göre bu dönemde bütün esirlerin yüzde 85'i ölmüştür. 1944 Mayıs'ına kadar kayıtlara geçen 1 milyon 981.000 olum vakasına, kurşuna dizilen 473.000 esir dâhil değildir.

Bu dehşet verici sonuçlar arasında, Türk esirlerin durumu daha da fecidir. Bu defa Türkleri, esmer ve sünnetli oldukları kadar Asyalı olmaları hasebiyle Hitler faşizminin "aşağı ırk" zulmü beklemektedir Naziler tarafından, bir kısım Türk ve Müslümanlar "Yahudi" diye kurşuna dizilerek, bir kısmı da Esir kamplarında tel örgüler içinde barınaksız ve açlığa mahkûm edilerek 600 bin Türkistan Türk'ünden 400 bin'i kamplarda ölür. Yine, bu esir kamplarında (Çesthnov) Yahudi sanılarak, son anda kurşuna dizilmekten kurtulandan biri de Baymirza Hayit'dir. Savaşın başında Alman birliklerinin ilk taarruzları esnasında Almanya'nın Şark İşleri Bakanı, Kosenberg'in ifadesine göre, esir kamplarındaki Kızıl ordu esirlerinin sayısı 3,6 milyon iken, savaşı takip eden yıllarda Baymirza Hayit'in bildirdiğine göre bu rakam yedi milyona çıkmıştır. Ne var ki Alman Yıldırım harekâtı ilk sürat ve şiddetini kaybedip, uzamaya başladığında, gerek Alman genel karargâhında, gerekse buna bağlı olarak esir kamplarındaki Türk ve Müslüman esirlerin durumu bu defa tersinden değişmeye başlayacaktır. Malûm olduğu üzere, Almanya'nın savaş cephesini geniş tutması yanında, Avrupalı diğer ülkelere de saldırması, Almanya'ya karşı bir blok oluşmasına sebep olmakla, Sovyetler Birliği lehine müttefik cephe kurulduğunda (başını ABD'nin çektiği), ilk yıllardaki Alman zafer rüzgârı bu defa tersine esmeye başlamıştır.

İşte böylesi bir ortamda Alman genel karargâhı ile Kızıl ordu esirleri arasında adeta görünmez bir mutabakat oluşur. Almanların istediği, esirlerden gönüllü ordular kurarak Sovyet Kızıl ordusuna karşı savaştırmak. Esirlerin isteği ise, topyekûn Stalin zulmünden kurtulmak için hürriyetlerine kavuşmak. Gayri Rus halklar için (Ukraynalılar, Türkistanlılar, Azerbaycanlılar, İdil-Ural, Kırimlılar, Gürcüler v.s.) bu isteğin bir adım daha ötesi vardır o da, milli bağımsızlıklarına kavuşmak. Esir kamplarında çeşitli vesilelerle Alman subay ve yetkililerle irtibata geçen Türk ve Müslüman esirler "kendilerinin Stalin Sovyet'inden nefret etmekte, eğer imkân yaratılırsa Kızıl Ordu'ya karşı savaşabileceklerini" bildirmeleri üzerine Alman Genel Karargâhı harekete geçer. Pek tabi ki, savaşı dikkatle takip eden I. Dünya Harbinin muharip Türk Subayları ile eski göçmen liderlerin de devreye girmesiyle, Almanya saflarında, Sovyet Kızıl ordusuna karşı savaşacak "Gönüllü Milli Lejyon Birlikleri" kurulma çalışmaları başlar. Bu teşkilatlanmanın gerçekleşmesinden, daha sonraki yıllarda hamiyetleriyle esirlerin kurtarılmasında cansiperane çalışan başta cennetmekân Enver Paşa hazretlerinin kardeşi rahmetli Nuri Paşa (Nuri Killigil) olmak üzere, I. Dünya harbinin muharip (emekli) generallerinden Hüsnü Emir Erkilet, Ali Fuat Erden, göçmen liderlerden tarihçi Zeki Velidi Togan(O yıllarda Türkiye'de bulunmaktadır) , Said Şamil, Mustafa Çokay (1941 yılı aralık ayında şüpheli ölümü vuku bulur) v.d. yer alırlar. Millî lejyonların

kurulmasında özellikle Enver Paşa hazretlerinin kardeşi Nuri Paşa'nın (Killigil) rolünü belirtmek gerekir ki, Nuri Paşa I. Dünya Savaşı yıllarında Kafkas Orduları Komutanı olarak, Azerbaycan'ı Ermeni işgalinden kurtaran kahraman olarak nam salmış, yine aynı yıllarda Almanya'nın eski Moskova Büyükelçisi Kont Schulenburg ile dostluk kurmuş olduğundan, şimdi (II. Dünya Harbi) geçmişteki bu dostluğa dayanarak, Türk Milli Lejyonunun kurulması için Adolf Hitler'le görüşür. Nuri Paşa'nın bu yoldaki faaliyetleri hakkında, daha sonraki yıllarda “Türkçülük” hareketinin önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan, Nuri Paşa'nın ağzından şunları aktarır “Almanlar, bana gönüllü Türk Birlikleri”nin başına geçmem için teklifte bulundular. Ben, Almanlara bir ön şart koştum, o da şu idi; “Almanlar, Sovyet işgali altındaki Türk memleketlerine savaşı kazandıkları takdirde bağımsızlık vereceklerini bütün dünyaya deklare etsinler. Almanlar bunda mütereddit kaldıkları için ben teklifi reddettim.”

Bu çabaların sonuncu olarak 1941 Aralık'ında Alman Genel Karargâhı Milli lejyonların teşkilatlanmasına başlarken, nihai karar Rosenberg'in, Hitler'e “Türk Lejyon Birliklerinin” fiili olarak göreve başlamasına dair resmi karar 22 Aralık 1942'de tebliğ edilir. Bu karar üzerine, Esir kamplarında sağ kalmış olan okumuş, yazmış kimselerle diaspora aydınları arasında kurulan irtibat sayesinde fiiliyata geçer. Her milletten oluşturulan Millî Komitelerle paralel olarak çalışan Askeri Bölüm Başkanlıklarına bağlı muharip birlikler, Alman Doğu Birlikleri'nden General Haygendorf, Kurmay Albay Reidel ve Albay Hayze tarafından eğitilirler. Eğitim Kampları ilk önce işgal edilen Polonya'da, daha sonra (1942) Sovyetler Birliği'nin işgali altındaki bölgelerde kurulur. Almanlar tarafından yapılan düzenlemeye göre, Türkistan Milli Lejyonu; Türkmen, Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak Türkleriyle, Taciklerden, Kafkas Müslüman Lejyonu Azerbaycan ve Dağıstan Türkleriyle, Çeçen, İnguş ve Lezgiler'den; Gürcü Lejyonu, Gürcülerden, Volga-Tatar Milli Lejyonu, Kazan, Başkurt ve diğer Sibiryâ bölgesi Türklerinden oluşuyordu. Lejyonda görev alan en büyük birlikler tabur kuvvetinde olup, bunun tek istisnası 162. Türk Tümeni ile bundan ayrı 19 müstakil tabur ve 24 piyade bölüğüdür. Bunların tamamı ise Türklerden müteşekkildir.

Savaşın ilk yıllarında kurulmuş olsaydı belki de savaşın kaderini değiştirecek olan Millî Lejyonların teşkilatlanmasının bitmesiyle varılan anlaşma gereği, birlikler ilk anda Kızıl Ordu'ya karşı Doğu Cephesine gönderilirler. Türk birlikleri savaşın son aylarına kadar Leningrad, Smolensk, Stalingrad, Kafkasya, Ukrayna ve Kırım Cephelerinde çarpışırlar. Savaşta Türk birliklerinin gösterdikleri dirayet karşısında zaman zaman şaşkına dönen Alman Kurmay heyetleri, fevkalâde başarılar gösteren Türk taburlarına “Aslan” ve “Kaplan” Taburu

unvanı vermekten kendilerini alamazlar. Ne var ki buna rağmen Alman ırkçılığının baskın çıktığı dönemler boyunca Türk-Alman çatışması devam eder. Bu yoldan olmak üzere, Türk birliklerinin başına verilen Nazi subaylarının ırkçılıkları, daha sonra (Alman cephesi bozulmaya başladığından) yine Türk Birliklerinin komutanlığına bir Rus generalin verilmesi (-ki bu büyük bir isyan hareketine sebep olacaktır), keza Türk birliklerinin hizmet içi eğitim maksadıyla hazırlanan Tarih etütlerinde, Alman tarihçilerin, tıpkı Sovyet tarihçilerinin yaptıkları gibi Türkleri “boy” esasına göre bölmeleri gibi hareketler bunlardan bazılarıdır. Oysa hatıralarda görüleceği üzere gerek Cabbar Ertürk'ün, gerekse aynı kaderi paylaşmış tarihçi Baymirza Hayit, gerekse Kırmırlı Cengiz Dağcı'nın ve benzeri binlerce insanın şahitlikleriyle belirttikleri üzere, bütün Türkleri bir arada tutan ve itimat sağlayan güç onların “Türkçe konuşmaları ve Türk olmalarıdır”. Hâtta, hangi bölgeden geldiklerine bakmaksızın eğer aralarında okumuş-yazmış bir münevver varsa, diğer Türk askerleri onu önder olarak görmekte ve “ağabey” diye hitap etmektedirler.

Alman Karargâhı umumîsinin geç verilmiş kararına rağmen, Stalin Sovyeti altında inleyen milyonlarca insan için bir ümit ışığı olarak Millî Lejyonların faaliyete geçmesinin ardından “sürgün hükümeti” sayılabilecek, siyasi mahiyette ilk “Millî Komiteler”in kurulması takibeder. 1943 senesi 22 Ekim ayında Berlin'de “Adlon Oteli”nde Azerbaycan başta olmak üzere Türkistan ve Kuzey Kafkasya Kurultayları yapıp millî komiteler oluşturulur. Azerbaycan Millî Komitesi başkanlığına Abdurrahman Fethi Ali Beyli, komite üyeliklerine Fuat Emircan, Mecit Musazade, Cebbar Mehmetzade, Enver Gazi ve Ali İslam seçilirler. Diğer taraftan Türkistan Milli Komitesi başkanlığına (adı daha sonra pek çok spekülasyona konu olacak olan) Veli Kayyum Han, başkan yardımcılığına Baymirza Hayit, Kuzey Kafkasya Millî Komitesinin başkanlığına Müslüm Magoma seçilerek, kendilerine diplomat statüsü verilir. Ne var ki, Almanya'nın topyekûn savaş ilanıyla, yapmış olduğu bir dizi hata ile ABD'nin Sovyetler ve Batı Avrupa lehine savaşa müdahil olması, Almanların yıldırım zaferlerini geriye çevirmekle kalmayacak, Almanya'yı tam anlamıyla bir harabeye çevirecektir. Elbette kısa süre önce teşkilatlanan ve uzun vadeli plân yapmaya vakti olmayan “karşı-Sovyet” Millî Komiteler ve Millî Lejyonlarının da müttefik kuvvetlerin değişen bu durumdan etkilenmemeleri düşünülemezdi. Öyle ki, Sovyet karşıtı ve gayri Rus milletlerin (Türkistanlılar, Ukraynalılar, Gürcüler, Kafkasyalılar, İdil Ural, Kırmırlı Türkleri v.d) savaş başladığında cephe de savaşmaları, ardından esarete düşmeleri ve korkunç Alman esir kamp hayatıyla, yeniden Kızılorduya karşı savaşmalarından daha ürpertici yeni bir mücadele içinde bulacaklardır kendilerini. Bu mücadelenin tarifi; bir yanda Kızılordu, diğer yanda ABD ve

müttefik kuvvetler arasında Alman desteğinden mahrum tek başına can pazarlığıdır. Çünkü 1944'te artık harbin kaderi aşağı yukarı belli olmuş, Almanlar bırakın Millî Komitelere sahip çıkmayı, kendilerini bile müdafa edecek durumları kalmamıştır.

4. On sekiz Mayıs 1944 Kırım sürgünü

Cengiz Dağcı birçok eserinde II. Dünya savaşı öncesi Stalin'in tarafından uygulanan sürgünleri anlatır. Kırım Türkleri çeşitli bahanelerle yurtlarından edilir ve yerlerine Ruslar yerleştirilir. Uzun hikâyesi "İhtiyar Savaşçı" isimli eserinde ise Kırım Türklerinin 1944 ve sonraki gelişmeleri tasvir edilmektedir. İhtiyar Savaşçı, II. Dünya Savaşının başarılı bir askeri olarak vatanı Kırım'a dönmektedir. Dönüş yolundan köyüne kadar, dehşet görüntülere şahit olur: "Dut ağacından gelen kokunun kuşku uyandırıcı bir koku olduğunu gizleyemezdi artık kendinden. Ağaca beş adım kala tekrar durdu. Şimdi iyice görüyordu ve gördükleri, az önce sandığı gibi, hafızasının garip bir oyunu değildi: ağacın dibinde kurşunla vurulmuş üç ceset yatıyordu; bir ceset de dut ağacının kalın dalına asılıydı." Cesetlerin birinin yanındaki kalpağı aldı. Şaşkınlık ve korku ile yürüyordu. Köyüne doğru yaklaştıkça öldürülmüş insanların arttığını görüyordu. Önce, ölümlerin nasıl öldüklerini merak etti, cesetlere yaklaştı. Beşi de kurşunla öldürülmüştü. Vuranlar kurşunlarını yakından ve kafataslarına sıkışmışlardı - kan içindeydi yüzleri; kimin genç, kimin ihtiyar olduğu belli değildi: kimin kara saçlı, kimin sarı saçlı olduğu da belli değildi; alınlarına, şakaklarına yapışık saçları ışıltılı ama renksiz bir renge girmişlerdi ay ışığında. Cesetlere bakarken hayal ve gerçekler, korku ve umutlar birbirine karıştı. Artık ne düşüneceğini bilmiyordu bizim yorgun Savaşçı. İçi patates dolu ve yere rastgele atılmış, çuvallar gibi yatıyorlardı cesetler duvar dibinde." Köyüne vardığında hayretler içinde etrafı seyrederken eline bir el dokunur: "İnce ve uzun boylu, kara etekli, ak süveterli, alnının yarımını ve sol gözünü örten düz ve kumral saçları sol omuzu üzerine dökülü, genç bir kadın... Yoksa gerçekten bir melek miydi? "Sen kimsin?" diye sordu Savaşçı şaşkın. "Ben senin meleğininim", dedi genç kadın, savaşçının avuçlarını hüzünlü yüzünden ayırarak. Savaşçı başını kaldırdı, alabildiğine açık gözleriyle genç kadının yüzüne baktı gene; uzunca bir süre ne diyeceğini bilemedi. Neden sonra: "Sen ölmedin mi?" diye sordu. "Dedim ya", dedi genç kadın, "ben bir meleğim; melekler ölmezler." "Ama... Bu köyde hiç kimse kalmadı." "Kaldı", dedi genç kadın. "Kim: " diye sordu Savaşçı- "Ben kaldım. Ve sen... Ve de..." ve sözünü tamamlamadan: "Korkuyor musun?" diye sordu genç kadın. "Evet", dedi bizim yorgun ve umutsuz Savaşçı; "Korkuyorum." "Ölümden mi?" Yok yerine başını salladı. "Neden korkuyorsun?" "Geceden." "Geceden mi?" "Bu gece sonsuz." "Gece sonsuz değil. Her gecenin bir sabahı var. Bu gecenin de sabahı olacak." "Ne zaman?" "Bilmiyorum ne

zaman. Ama mutlaka olacak.” dedi genç kadın ve yorgun savaştının yanına taşta oturdu, başını onun omuzuna yasladı, bir süre ses etmedi; sonra onun elini aldı, okşadı okşadı, yüzüne kaldırdı, elinin içini öptü ve başını kaldırıp, Savaşçı'nın kulağına fısıldadı: “Bana Melek hanım derler. Ama ben melek değilim. Etli, canlı, kanlı bir kadını. Ve ben bu köyün kadınıyım. Sen tanıyorsun beni. Ne olursun iyice bak yüzüme! Seni bekledim bunca yıl. Buldum seni. Korkma artık. Karanlıkta nur olacağım senin yürüdüğün yollarda; ateş olacağım kışın soğuşunda; gölgeli söğüt olacağım yazın sıcağında. Ama seninle... Sensiz hiçbir şey olamam, hiçbir şey yapamam. Geceyi değiştiremem sensiz; günü değiştiremem; yolumuzu, yükümüzü hafifletmem; sensiz seni sevemem, çocuklarımızı güldüremem.” “Çocuklarımızı mı?” dedi, yorgun Savaşçı, şaşkın, “Çocuklarımızı”, dedi genç kadın. “Evet çocuklarımızı! Etimizden, kanımızdan, soluğumuzdan doğmuş ve doğacak çocuklarımız bekliyor bizi!” Gözleri fal taşı gibi açıldı bizim Savaşçı'nın: “Alay mı ediyorsun benimle Melek hanım?” “Yok, alay etmiyorum” dedi Melek hanım ve tekrar Savaşçı'nın kulağına fısıldadı: “Ölüme mahkûm edildi ulusumuz.” dedi ve ihtiyar savaştıyı elinden tuttu ve bir meşe ağacının altına götürdü. “Meşe ağacının dibinde ve çevresinde, kuş yavruları gibi, küme küme çocuklar oturuyorlardı”. “O çocuklar... O çocuklar bizim çocuklarımız mı? diye sordu Savaşçı”. “Bizim çocuklarımız”, dedi Melek hanım.”

Bu yavrularla dipçikler altında bir kamyona sonra tren vagonuna bindirildiler. Günlerce yol alırlar, bir aya yakın. Kimi çocuklar, yaşlılar, güçsüzler sürgün şehitleri olurlar. Yollarda şehitlerini vagonlardan aşağıya bırakırlar. İhtiyar savaştı, şehitlerini tren durduğunda bir çalılık altına gömer. Sonra Sürgün yerine dağıtılır aileleler, bu yerler meskûn bölgelerden en az 200 km uzaklıktadır. Kırım Türklerini, yıllarca yerli Özbek Türklerinden kopuk yaşamaya mahkûm ederler. Aradan yıllar geçer. Sürgünde; gelen evlatlıklardan dördü daha ölür, bayıra bir mezarlık açarlar. Romanda sürgün yerindeki mezarlık ve Kırım Türkleri şöyle anlatılır: “Burası zamanla büyüdü, genişledi, enikonu bayırı kaplayıp, kendi köyündeki mezarlık kadar, büyük bir mezarlık oldu. Çocuklar da büyüyüp evlendiler; çocuklar çocuk doğurdular ve ölen çocukların yerlerini başka çocuklar aldılar. Melek hanım da dört çocuk doğurdu tümü tümüne; ve tümü oğlan; ve bizim Savaşçı'nın çok sevdiği Alim adını koydular her birine: Alim, Alimcan, Alimgir, Alimseyit.” Yıllar yılları kovalar Stalin'nin ölümü ile gelen serbestlik ile çocuklar okumuş iş gücü sahibi olmuşlardır.

Kısıtlı olsa da Kırım'a dönüş izni de verirler. Artık, sürgün yerinde sevinç vardır. İhtiyar Savaşçı ve Melek Hanımın büyüyüp çoluk çocuğa kavuşmuş evlatlıklarından Kırım'a dönenler olur. İhtiyar Savaşçı ve daha sonra Melek Hanım Kırım'da vefat ederek zor şartlar

altında vatan Kırım'da toprağa verilirler. Kırım'a dönmüş evlatlıklarının birinin oğlu Çora ailesinin hikâyesini yeni nesillere anlatır: “Şimdi de asıl öykümüze geçiyorum: çok eski bir zamanda bir Savaşçı yaşıyordu Kızıлтаş'ta. Günün birinde cenk çıktı ve Savaşçı hasta babasını ve hasta annesini Kızıлтаş'ta bırakıp cenge gitti. Dört yıl savaştı bizim Savaşçı. Üç kez mi, dört kez mi yaralandı; bir keresinde düşmanın kurşunu göğsünden geçip arkada belkemiğinin bir santim kenarından çıktı. Yaralıysa da Savaşçı savaştı durmadan; bu topraklar uğruna kanını döktü; madalyalar kazandı; Sovyetler Birliği'nin kahramanı oldu; korkmaz bir yiğit, eşsiz bir savaşçı dediler ona. Sonra düşman yenildi ve bizim Savaşçı köyüne döndü. Döndü amma... Karanlık bir geceydi; insan namına kimseyi bulamadı Savaşçı Kızıлтаş'ta. Evler talan edilmişti; evlerin önünde başıboş hayvanlar böğrüşüyorlardı. Bulabildiği insanlar da ya kurşunlanıp duvar diplerine bırakılmışlardı, ya da ağaçların dallarına asılmışlardı”.

Cengiz Dağcı milletinin zorunlu sürgün acısını görmediği halde hissedebilmiştir. “İhtiyar Savaşçı”daki 1944 Kırım sürgünü tarihi belgelerde adeta bire bir takip edilebilir: “Kızıl Ordu birliklerinin Kırım'a hücumu 8 Nisan 1944 de başlamıştır. 18 Nisan 1944'de sadece Akyar Almanların elinde kalmıştı. 13 Nisan'da Almanlar, Akmesçit şehrini terk etmişler ve Kırım'dan savaşıarak geri çekilmişlerdir. Başta Akmesçit olmak üzere Kırım şehirleri; “iki tarafın topçu ateşiyle harabelere dönmüş, halk korku içinde perişan, Kızılordu'nun girişini seyrediyordu.” Kızılordu işgalinin ilk iki haftası en şiddetli tedhiş zamanları idi. Almanlarla işbirliği yaptığı tespit edilen Türkler, ordu komutanlarınca derhal ölüme mahkûm edilmişti. İki kişinin ifadesi veya ihbarı, herhangi bir kimseyi Almanlarla işbirliğiyle suçlandırmaya ve ölüme mahkûm etmeğe kâfi geliyordu. Raporlar, cadde ortasında yapılan toplu kurşuna dizilmelerden bahsetmektedir. Akmesçit caddelerinin ağaçlarında ve telefon direklerinde Sovyet cellâtlarının asılmış kurbanları sallanıyordu. Olayları bizzat görenlerin ifadesine göre, en fazla tevkif ve katliâma maruz kalanlar; Kırım'ın bilhassa yalı boyunda yaşayan Türk köylüleri idi. O günlerde binlerce, belki de on-binlerce Kırım Türkünün öldürülmüş olduğu tahmin edilebilir.

Görgü şahitlerinden biri, bu yürekler acısı, insanlık dışı olayları şöyle tasvir ediyor: “Sovyet orduları Kırım'a girdikten sonra, kumandanlığın hususi bir emriyle bütün Türk ahalisi iki hafta müddetle NKVD kıtalarının keyfi muamelesine terkedilmişti. Azgın askerler, kadınların ve çocukların ırzına geçiyorlardı. Müdafaasız insanlar yağma ediliyor ve rastgele asılıyorlardı. İki hafta müddetle Kırım da, tecavüze uğrayan, işkence edilen ve öldürülen insanların yürekler paralayan feryatları duyuluyordu. ”Kırım Türklerinin sürülmesinde vazifeli bulunan ve 1953 yılı Haziran ayında hürriyeti seçerek Batıya sığınan sabık NKVD

yarbayı Grigoriy Stepanoviç Burlitski'nin verdiği ifadeye göre, Kırım Türklerinin topyekûn sürülmesi olayı 1944 yılı Haziranında, yani Sovyet ordusu Kırım'a girdikten iki ay sonra vuku bulmuştur. Burlitski açıklamalarına devam ederek, Kırım Türklerinin sürgünü esnasında kullanılan metotların; Kuzey Kafkasya'nın Çeçen İnguş Cumhuriyetinde tatbik edilmiş olan metotların aynı olduğunu, yani sürgünün; Kırım'a bu maksatla sevk edilen NKVD kıtaları tarafından ayırt edilmeden bütün Türk halkının aynı zamanda ve ansızın tevkif edilerek yapıldığını söylemiştir. On sekiz Mayısı on dokuza bağlayan gece, şehir ve kasabalarda yaşayan Türklerin tamamı kendi evlerinde, silahlı askerlerin baskınına uğruyor. Kendilerine çevrilen Tompsonların namluları karşısında, elleri kaldırılarak ve duvar dibine dizilerek şu emri alıyorlar: “Elde götürebilecek eşyanızı alın ve 15 dakikada hazır olun...”. Burlitski'nin anlattığına göre; Kırım Türkleri, “gafil avlanarak ansızın yakalandıkları” için mukavemet etmeğe fırsat bulamamışlardır.”

Türk halkını Kırım'dan çıkarma işinin ilk safhası yukarıda anlatıldığı gibi olmuştur. Fakat bazı teferruatlarında da belirli farklar yok değildir... İşte, Sankiza İbrahim imzalı ve Sovyet Hükümetine yazılan mektupta şöyle deniliyor: “Saat 3 de çocuklar uyurken, askerler geldi. Hazırlık yapmak için bize 5 dakika verildi. Ne eşya ve ne de yiyecek almamıza müsaade edildi. Zannettik ki, kurşunlanmaya götürülüyoruz.” Sürgün edilen Kırım Türklerinin mukadderatı ve onların halen buldukları mahal, Sovyet Hükümeti tarafından ısrarla gizli tutulmaktadır. Burlitski diyor ki: “sürülenler, hayvan nakline mahsus, hiç bir iptidaî tertibatı olmayan vagonlara doldurulmuşlardı.” “Vagonlar balık istifi dolduruluyor, kilitleniyor, mühürleniyor ve askeri kıt'alar tarafından muhafazaya alınıyordu.” “Sürgün mahalli bildirilmemişti.” Burlitski'nin tahminine göre sürgün edilenlerin “büyük kısmı” daha yolda iken telef olmuştur. Sankiza İbrahim'in protesto mektubu devam ediyor: “... Fakat çabuk ölüm değildi bu. Hayvan nakline mahsus vagonlarla tıka basa dolu bir şekilde 3-4 hafta sürecek yolculuğa çıkarıldık. Yolumuz Kazakistan'ın kızgın çölünden geçiyordu. Götürülenlerin içinde Almanlara karşı çete harbi yapanlar, gizli mukavemet mensubu, Komünist Partisi üyesi, Sovyet Hükümetinde faal rol oynayan Kırımlılar da vardı. Sakatlar ve İhtiyarlar da mevcuttu. Erkekler o ara Faşistlere karşı savaşa devam ediyorlardı, onların sürgünü savaş sonuna kadar geciktirilmişti. Eşleri ve çocukları ise, zorla götürülenlerin ekseriyetini teşkil ediyordu, ölüm nispeti; küçükler, ihtiyarlar ve hastalar arasında bilhassa yüksekti, ölüm sebebi; susuzluk, havasızlık ve pislikti. Yolda can verenlerin cesetleri dışarı çıkaramadığından, yaşayanlar arasında çürür, su ve gıda almak için yapılan kısa durmalar esnasında, demiryolu hattı kenarında bırakılırdı. Gömülmelerine izin yoktu.”

Temmuz ve Ağustos 1969'da Taşkent'te muhakemeleri yapılan 10 Kırım Türkünden Yusuf Süleyman ifadesinde kısa ve öz olarak şöyle diyordu: “Bizleri mezbahaya götürülen hayvanlar gibi alıp götürdüler ve Orta Aulda bıraktılar.” 115 Kırım Türk halkı temsilcisi tarafından Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesine, Bakanlar Kuruluna ve Yüksek Şûrasına sunulan muhtıradan ise aynen şu satırlar yer alıyordu: “ 24 yıl önce, 18 Mayıs 1944'de, babaları, kocaları ve oğulları büyük anayurt savaşında hayatlarını feda ettikleri, kanlarını döktükleri ve işçi birliklerinde hizmet ederek tahrip edilen fabrikaları yeniden kurdukları bir zamanda, aç ve çıplak müdafaasız çocuklar, kadınlar ve malûl İhtiyarlar silâhli erler muhafazasında, kapalı yük vagonlarında temerküz kamplarına götürülüyorlardı. Sürgün mahalline kadar süren hemen hemen üç haftalık “seyahatin”(!) dehşet ve kâbuslarını unutmaya imkân var mı? Bu -seyahat- esnasında insanlar açlıktan şişiyor, bitlere yem oluyorlardı. Hasta ve aç insanların yanı başında yolda ölenlerin, muhafızların zamanında kaldırmadıkları çürümeğe yüz tutmuş cesetleri yatıyordu. Bu arada yakınların ve akrabaların hiç olmazsa demiryolu boyunca gömülmesine müsaade edilmiyordu. İnsanlar vagonlardaki havasızlıktan boğuluyor, birçoğları akıllarını kaybediyorlardı.”

Kırım Türkleri; Ural, Sibiryâ, Kazakistan ve Orta Asya'nın binlerce kilometre içerlerine nakledilmişlerdir. Bir kısmının Almanya'dan dönmüş işçilerle beraber Özbekistan'ın Taşkent bölgesine ve Vıborg'un 25 km. kuzeyinde, Karelya şeridine sürüldükleri anlaşılmıştır.. “Kırım Tatarlarının Rus Dostları” imzalı mektupta bu konuda şöyle deniliyordu: -Kırım Türklerinin bir kısmı Kazakistan'daki ve çoğu Özbekistan'daki barakalara getirildi. İşte Kırım Türklerinin bu memlekete gelmeleri böyle oldu. Sürgün sona erdi. Fakat halkın toptan imha edilişi bundan sonra başladı. Yerli halk arasında hükümet ajanları tarafından yapılan aleyhle propaganda sebebiyle bunlar, gelenleri oldukça soğuk karşıladılar. Alışılmamış sıcaklar, sıtma ve hele Kırım'ın temiz sularına alışmış vücutlarda arkların bulanık suyunun yaydığı hastalıklar sebebiyle başlangıçta pek çok kimse öldü. Evvelâ baraka, ahır ve bodrumlarda iskân edildiler. Bilâhare ilk safha atlatıldıktan sonra, insan barındırmaya mahsus evlere kavuştular. Çetin ve sebatlı bir çalışmanın mükâfatı olarak Kırım Türklerinin yeni evleri oldukça düzgündü. Fakat bunlar çok sonradan olan şeylerdir. 1944-1945 senelerinde ise halk, yeni yerinde, kırılıyordu.”

Taşkent mahkemesinde Yusuf Süleyman ifadesine devamla: “Kimse bizimle meşgul olmuyordu. Aç, kirli ve hastaydık. Hastalar açlıktan şişmeğe ve aileler toptan ölmeğe başladılar. Şunu söyleyeyim ki, 206 kişilik köyümüzden 100 kişi öldü. En az 18'ini ellerimle gömdüm. Akrabam olan 7 aileden kimse kalmadı.” Yine Kırım Türklerinden olan genç fizikçi

Yusuf Osman: “Evet, Kırım Türklerine kendilerini gömmeleri için 1,5 metrekare toprak verilmiştir.” diyordu. Hayat zorluğu, idarecilerin yüz kızartıcı gaddarlıkları ve salgın hastalıklar yüzünden ölen on binlerce Kırım Türkünün insanlık vicdanında bıraktığı yara acaba kapanabilir mi? Diğer ifadeler de yukarıdakilerden farksız:“... Köyümüzden 30 aile götürüldü, bunlardan ancak 5 aile az zayıyla kurtulabildi.” “Yeğenim Menube Şeyhislâm, 8 çocuğu ile birlikte sürüldü, hepsi Özbekistan'da açlıktan öldüler. Oysa kocası harbin başından beri orduda bulunuyordu cephede öldü. Bu aileden ancak Nera isminde bir kızcağız kurtuldu ise de, yaşantının dehşeti ve açlık sebebiyle sakat kaldı” “...Erkeklerimiz cephede çarpışıyorlardı. Cenazeleri kaldıracak adam bulunmadığı için ölülerimiz bazen yanımızda kalırdı.”

Sovyet mahkemelerindeki tutanaklara göre Özbekistan'a sürülen “200.000-250.000 nüfustan” büyük çoğunluğu ancak 11 günde ve geri kalanlar 8 Haziran 1944 tarihinde yerleşecekleri bölgelere ulaşmışlardı. 1 Temmuz 1944'de ancak 151.424 nüfuslu 35.750 aile Özbekistan'a varabilmiştir. Sene sonuna kadar 818 aile daha gelmiştir. 1.945 yılında da ordudan tart edilen 2.000 Kırım Türkü daha Özbekistan'a ulaşabilmiştir. Sovyet istatistiklerinde gerçeklerin genellikle “tahrif edildiği” nazarı dikkate alınırsa durumun vahameti ve korkunçluğu daha da iyi anlaşılabilir olur. Aynı Sovyet makamlarından Özbekistan Güvenlik Komitesinin “resmî kayıtlarına” göre; “Kırım göçmenleri (yani sürgün edilenler) arasında 1944 Mayısından 1 Ocak 1945 tarihine kadar ancak 13.598 kişi ölmüştür ki bu da Kırım Türklerinin % 9.1 oranını teşkil etmekte idi.” Yine aynı istatistikte; 1 Ocak 1945 - 1 Ocak 1946 devresinde ise 2562 erkek, 4525 kadın ve 16 yaşından küçük 6096 çocuk olmak üzere, 13.183 kişi öldüğü ileri sürülmektedir. Sovyet istatistik otoriteleri (!) 1946'ya kadar yuvarlak hesap olarak Kırım göçmenlerinin (!) % 22'sinin öldüğünde ve bunun da 33.000 insan olduğunda ısrar etmektedirler. Bu rakam doğru olsa bile sürgün sırasında yolda ölen insanları kapsamamaktadır. Bunun yanı sıra Kırım Türkleri, bazı bölgelerde bu ölüm nispetinin meselâ Ural bölgesinde % 100'e ulaştığını belirtmişlerdir. Kırım Türk halkı temsilcilerinin 1966'da yaptıkları istatistiklerin sonuçlarına göre, sürgün sırasında ve ondan sonraki 18 ay içinde Kırım Türklerinin nüfuslarının % 46'sının mahvolduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ise 110.000 insanın ölümü demektir. Batılı araştırmacılar ise yaptıkları araştırmalar sonucu elde ettikleri istatistiklerde bu rakamı 80.000 olarak göstermektedir.

Sonuç

Dağcı eserlerinde ne yazdıysa kendi hayatı ile Kırım Türklerinin yaşadığı gerçekleri yazmıştır. Çünkü onun ifadesi ile “hayal etmeye vakti olmamıştır”. Hatıralarının atmosferi içinde “Kırım Türklerinin Kayıp Tarihini” daha doğrusu resmi Rus makamlarınca kaybedilmek istenen tarihini yazmıştır. ABD, Avrupa, Rusya ve Almanya; Türklere karşı işledikleri savaş suçlarını itiraf etmedikçe “tarih Türkler için kayıptır”.

KAYNAKÇA

Abdülhamitoğlu (Hablemitoğlu), Necip, Türk’süz Kırım Yüzbinlerin Sürgünü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1974.

Buran, Ahmet, Kurşunlanan Türkoloji, Akçağ yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2011.

Çağatay, Tahir ve arkadaşları, Muhammed Ayaz İshaki hayatı ve Faaliyeti, Ayyıldız, Ankara, 1979.

Dağcı, Cengiz, Anneme Mektuplar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1988.

Dağcı, Cengiz, Badem Dalına Asılı Bebekler, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970.

Dağcı, Cengiz, İhtiyar Savaşçı, Ötüken Yayınevi, İstanbul. 2005.

Eröz, Mehmet, Marxizm Leninizm ve Tenkidi, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1974.

Ertürk, Cabbar, Kızıl Ordu’dan Kafkas Millî Lejyonuna, Bir Türk’ün II. Dünya Harbi Hatıraları, (Hazırlayan: Erol Cihangir), Turan Kültür Vakfı, İstanbul, 2005.

Kara, Abdülvahap, Türkistan Ateşi- Mustafa Çokay’ın Hayatı ve Mücadelesi- Da Yayıncılık İstanbul, 2002.

Kara, Abdülvahap, Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasındaki yazar Cengiz Dağcı, Ufuk Ötesi yayınları, İstanbul, 2006.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “Hatıralar”,Emel Türk Kültürünü Araştırma ve tanıtma Vakfı, İstanbul, 1993.

Kocakaplan, İsa, Cengiz Dağcı’nın Dört Romanı, M.E.B. - İstanbul,1999.

Kruşçev’in Anıları (Türkçesi: Mehmet Harmancı) Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, Cilt 1. 1971.

Leonhard, Wolfgang, Bugünkü Sovyet İdeolojisi (Çeviren: Cemil Ziya Şanbey), Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.

Mühlen, Patrik von zur, “Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında, Şema yayınevi, İstanbul, 2006.

Özcan, Kemal, “Dr. Baymirza Hayit’in Türkistan Araştırmaları ve Millî mücadelesindeki Rolü”, Turan Kültür Vakfı, İstanbul, 1996.

Shirer, William L, “Nazi İmparatorluğu” Doğuşu, Yükselişi, Çöküşü, I, II, III.Cilt, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992.

Şahin, İbrahim, Cengiz Dağcı’nın Hayatı ve Eserleri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.

Tahir Çağatay ve arkadaşları, Muhammed Ayaz İshaki hayatı ve Faaliyeti, Ayyıldız, Ankara, 1979.

Ülküsal, Müstecip, “Kırım Yolunda Bir Ömür Hatıralar”Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ankara, 1999.

Wolfgang Leonhard, Bugünkü Sovyet İdeolojisi (Çeviren: Cemil Ziya Şanbey), Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.